

**The Necessity and Strategy of Deviating from Popular Beliefs in the Path of Establishing
the New Islamic Civilization**

Received: 15/09/2022 Accepted: 01/12/2022

Rouhollah Tohidinia*

(89-106)

Nowadays, an important part of the popular culture of the society are attitudes and behaviors which are called "popular beliefs". Despite the importance of this issue in the path of establishing the new Islamic civilization and how it should be treated in the software part of the civilization, i.e. the Islamic lifestyle, no research has been done on it. The present article raise the following research question by showing the necessity of deviating from popular beliefs in the mentioned path: what is the accepted and effective strategy for deviating from popular beliefs? The strategy of "replacing the conduct of the Infallibles (A.S.)" is a hypothesis which the present research has tested in different aspects of individual and social life by explaining the existing capacities of popular beliefs, searching these capabilities in the conduct of the Infallibles (A.S.) and showing the alternative instances. Finally, some of the theoretical necessities in implementing the suggested strategy are mentioned.

Keywords: New Islamic Civilization, Mahdavi Civilization, Software Components, Hardware Components.

---

*. Assistant Professor of Islamic History, Hozah and University Research Institute, Qom, Iran, roholahtohidi@yahoo.com.

ضرورت و راهکار عدول از باورهای عامیانه در مسیر پایه‌ریزی تمدن نوین اسلامی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۱۰

روح‌الله توحیدی‌نیا*
(۱۰۶-۸۹)

چکیده

امروزه بخش مهمی از فرهنگ عمومی جامعه، نگرش‌ها و رفتارهایی است که از آن با عنوان «باورهای عامیانه» یاد می‌شود. به‌رغم اهمیت این موضوع در مسیر پایه‌ریزی تمدن نوین اسلامی و نوع مواجهه با آن در بخش نرم‌افزاری تمدن، یعنی سبک زندگی اسلامی، تحقیقی در این زمینه یافت نشد. نوشته حاضر با نشان دادن ضرورت عدول از باورهای عامیانه در مسیر یادشده، پرسش اصلی تحقیق حاضر را پیش می‌کشد: چه راهکار پذیرفته و کارآمدی برای عدول از باورهای عامیانه وجود دارد؟ راهکار «جای‌گزینی سیره اهل بیت (ع)» فرضیه‌ای است که تحقیق حاضر با تبیین ظرفیت‌های موجود در باورهای عامیانه، جست‌وجوی این قابلیت‌ها در سیره اهل بیت (ع) و نشان دادن مصادیق جای‌گزین، آن را در شئون مختلف زندگی فردی و اجتماعی به آزمون گذارده است. در پایان تحقیق به برخی الزامات نظری هنگام اجرای راهکار پیشنهادی اشاره می‌شود.

واژگان کلیدی: باورهای عامیانه، سبک زندگی اسلامی، تمدن نوین اسلامی، سیره اهل بیت (ع)

*. استادیار تاریخ اسلام پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران، roholahtohidii@yahoo.com

مقدمه

بررسی مصادیق فرهنگ عمومی، نشان از گستردگی آن در حوزه‌های زندگی اجتماعی، خانواده، حکومت، اقتصاد، آموزش و پرورش و نظایر آن دارد. در این بین باید بخش مهمی از فرهنگ عمومی جامعه را که با هدف تربیتی شکل گرفته است (فکوهی، ۱۳۹۱: ۱۸)، نگرش‌ها و رفتارهایی دانست که به تقلید از پیشینیان در زندگی فردی و اجتماعی جاری است و از آن با عنوان «باورهای عامیانه» یاد می‌شود. «باورها» به خودی خود، ریشه و اساس جهت‌گیری‌های انسان در زندگی اند، اما پیوند آن با واژه «عامیانه» مفهومی پدید می‌آورد که مطالعات علمی درباره آن از اواسط قرن هفدهم میلادی آغاز شده است (هدایت، ۱۳۷۹: ۴۹۵). «باورهای عامیانه» زیرمجموعه فولکلور^۱، در حوزه مردم‌شناسی، و ناظر بر باورهایی است که در متن زندگی و فرهنگ اقوام و ملت‌ها هست و از عادات، آداب و رسوم، داستان‌ها و ترانه‌ها گرفته تا مشاغل و پیشه‌ها و شعایر و مناسک مذهبی را شامل می‌شود.^۲ گفتنی است مقصود از این مفهوم در تحقیق حاضر، باورهایی است که به صورت عوامانه و مردم‌پسند در کنش‌ها و واکنش‌های فرد خود را نشان می‌دهد.

هرچند تاکنون در برخی مطالعات به صورت جسته‌گریخته باورهای عامیانه را سبب تضعیف کارکردهای دینی، ایجاد سردرگمی در ارزش‌ها، اسباب سلب اعتماد به دیگران و مجالی برای رشد دشمن در مقابل مسلمانان دانسته‌اند،^۳ به نقش این مقوله در شکل‌گیری سبک زندگی اسلامی و به دنبال آن ایجاد تمدن نوین اسلامی کمتر توجه شده است. این در حالی است که رابطه تنگاتنگی میان شکل‌گیری تمدن و سبک زندگی نو با فرهنگ عمومی هر جامعه وجود دارد.^۴ «تمدن نوین اسلامی» مهم‌ترین آرمان نظام جمهوری اسلامی

---

1. Folklore.

۲. تعاریف بسیاری از باورهای عامیانه بیان شده است. برای مشاهده برخی تعاریف ر. ک. بیهقی، ۱۳۶۵: ۲۰-۲۲.
۳. برای نمونه، ر. ک. زارع، ۱۳۹۳: ۷۵-۷۹. همچنین باید توجه کرد که قبیح دانستن برخی باورهای عامیانه در تحقیقات یادشده به معنای رد همه فرهنگ‌های سنتی و جاافتاده نیست (فکوهی، ۱۳۹۱: ۱۹).
۴. چنان‌که آینده‌پژوهان معتقدند، فرهنگ عمومی به‌عنوان فرایند کنش گذشته و کنونی، از مؤلفه‌های موقعیتی کنش در آینده نیز شمرده می‌شود (فردرو، ۱۳۸۱: ۲۶ و ۲۷).

ضرورت و راهکار عدول از باورهای عامیانه در مسیر پایه‌ریزی تمدن نوین... / روح الله توحیدی نیا ۹۱

(بیانات رهبر معظم انقلاب عجله)، ۱۴/۶/۱۳۹۲) و وظیفه بنیادین جهان اسلام برای ایجاد فضایی تازه در جهان (همان، ۸/۱۰/۱۳۹۴) است، که پایه‌ریزی بخش نرم‌افزاری و البته شالوده اصلی آن به چگونگی سبک زندگی^۱ در جامعه بستگی دارد (همان، ۲۳/۷/۱۳۹۱). در همین زمینه پاسخ به این پرسش که در مسیر پایه‌ریزی و ایجاد زمینه‌های آرمان یادشده، باورهای عامیانه از چه جایگاهی برخوردار است، مقدمه‌ای برای مسئله اصلی تحقیق حاضر است و آن اینکه در صورت ضروری دانستن عدول از این باورها در مسیر پیش رو، چه راهکار عملی برای این اقدام وجود دارد.

در بررسی پیشینه تحقیق، پژوهشی مستقل یافت نشد. باین حال کتب و مقالاتی درباره بخش‌هایی از تحقیق پیش رو، نوشته شده‌اند که در چند دسته معرفی می‌شوند: در برخی تحقیقات تلاش شده است پس از بحث‌های نظری کوتاه، مجموعه‌ای از باورهای عامیانه مردم ایران ارائه شود.^۲ گفتنی است به موضوع «خرافه» به‌عنوان بخشی از باورهای عامیانه، بیش از بخش‌های دیگر توجه شده است؛^۳ بخش دیگر پیشینه تحقیق، مقالات و کتاب‌هایی‌اند که عوامل و موانع تحقق سبک زندگی اسلامی را به بحث گذاشته‌اند؛^۴ دسته دیگر پیشینه تحقیق، شامل مطالعاتی می‌شود که به کارآمدی سیره اهل بیت علیهم‌السلام در جامعه

---

۱. «سبک زندگی»، الگویی برآمده از ارزش‌ها و باورهای مشترک گروه یا جامعه است که به‌صورت رفتارهای مشترک ظاهر می‌شود (مه‌دوی کنی، ۱۳۸۷: ۵۵).

۲. برای نمونه کتاب باورهای عامیانه مردم ایران نوشته حسن ذوالفقاری، که بیش از یازده‌هزار باور عامیانه جمع‌آوری کرده و به دلیل تازگی و جامعیت، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. کتاب دیگر فرهنگ عامیانه مردم ایران اثر صادق هدایت از نخستین کتاب‌های این حوزه است که به مباحث نظری باورهای عامیانه نگاهی تحلیلی دارد. همچنین مقالاتی با عنوان «باورهای عامیانه در دیوان خاقانی» تألیف رسول کردی و «باورهای عامیانه در شعر صائب» نوشته مریم سلحشور از آثاری‌اند که باورهای عامیانه را از آن‌جهت که دارای قدمت و سابقه‌ای درخور توجه‌اند، بررسی کرده‌اند.

۳. برای نمونه می‌توان به تحقیقاتی چون تبیین و تحلیل جامعه‌شناختی گرایش به خرافات اثر جمعی از محققان و پژوهش‌لرزم تفکیک خرافات از مذهب نوشته حبیب‌الله قزل پاغ اشاره کرد.

۴. مثلاً می‌توان به چند نمونه اشاره کرد موانع تربیت اسلامی نوشته عبدالغنی عبود؛ اولویت‌های تحقق سبک زندگی اسلامی اثر محمدتقی مصباح‌یزدی؛ تربیت اخلاقی؛ عوامل، موانع و روش‌ها نوشته جمعی از محققان؛ موانع تربیت دینی از دیدگاه قرآن به قلم محمدجواد اصغری؛ درس‌نامه سبک زندگی اسلامی نوشته محمد کاویانی؛ سبک زندگی؛ زمینه‌های پذیرش آداب نوشته علی حسین‌زاده.

کنونی توجه کرده‌اند.^۱ گفتنی است این پژوهش‌ها، باآنکه امروزه از لحاظ کمی و کیفی پیشرفت چشمگیری داشته‌اند، بیشتر بدون توجه به اولویت‌ها و نیازهای موجود و الزامات اجرایی آن نگاشته شده‌اند و کارآمدی پیش‌بینی شده را ندارند.

فرضیه پژوهش پیش‌رو، ضرورت عدول از باورهای عامیانه به‌عنوان مانعی مهم در مسیر تحقق آرمان‌های یادشده و جای‌گزینی سبک زندگی اهل‌بیت علیهم‌السلام به‌جای آن است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد راهکار پیشنهادشده از الزاماتی برخوردار است که پیش از هر چیز در گرو تعامل جامعه‌شناسان فرهنگی^۲ و پژوهشگران سیره اهل‌بیت علیهم‌السلام برای صورت‌بندی مصادیق جای‌گزین است. گفتنی است تأکید رهبر معظم انقلاب داماد بر ضرورت شناسایی و علاج بیماری‌های فرهنگی^۳، ضرورت تحقیق حاضر را دوجندان می‌کند. همین‌جا تذکر داده شود که نوشته حاضر تنها به دنبال طرح موضوع با هدف بهره‌گیری بیشتر از سرمایه عظیم سیره اهل‌بیت علیهم‌السلام در مسائل فرهنگی و اجتماعی جامعه است و بدیهی است نتوانسته به همه ابعاد و کارکردهای آن در زمینه موضوع مد نظر پردازد.

۱. ضرورت عدول از باورهای عامیانه

در چند دهه اخیر بیشتر مطالعات فرهنگی که شناسایی و مقابله با موانع تحقق فرهنگ

---

۱. پژوهشی در سیره اهل‌بیت علیهم‌السلام در عزاداری و استمرار آن تا عهد آل بویه توسط کتابخانه و مرکز اسناد بنیاد ایران‌شناسی، تکریم خانواده در سیره اهل‌بیت علیهم‌السلام اثر سیدعلی نقی میرحسینی و اصول و ارزش‌های اخلاقی در نهاد خانواده براساس آموزه‌های وحیانی و سیره اهل‌بیت علیهم‌السلام به قلم مریم سعیدیان جزئی، از جمله این تحقیقات‌اند. همایش‌های متعددی در طول سالیان گذشته در این راستا صورت گرفته که می‌توان به همایش سبک و سیره زندگی اهل‌بیت علیهم‌السلام اشاره کرد. مجموعه مقالات این همایش در چهار بخش به اصول و مبانی مربوط به سبک زندگی اهل‌بیت علیهم‌السلام، سبک زندگی فردی، معنوی و سبک و سیره اهل‌بیت علیهم‌السلام در عرصه جامعه‌سازی پرداخته است.

۲. جامعه‌شناسی فرهنگی عهده‌دار بررسی شرایط و زمینه‌های محیطی و دستیابی به چگونگی ترکیب و بافت گروه‌های انسانی و نیروهای اجتماعی و سهم، نقش و مقصود هریک از آن عوامل در پدید آمدن فرهنگ‌های گوناگون است (حیدرپور، ۱۳۹۲: ۱۸۷).

۳. ایشان در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی در سال ۱۳۶۸ فرمود: «یکی از کارهای مهم شورای انقلاب فرهنگی، نگرش به فرهنگ عمومی و پیدا کردن و شناختن بیماری‌های فرهنگی امروز کشور و یافتن علاج این بیماری‌ها با دید متخصصانه و البته دردمندانۀ انقلابی و توصیه آنها به دستگاه‌های گوناگون است.»

اسلام و سبک زندگی اسلامی را پی گرفتند، به مباحثی چون هجده‌های فکری و عقیدتی غرب، چندوچون‌اثرپذیری برخی روشن‌فکران داخلی از اندیشه‌های غیردینی یا نظریات مطرح‌شده از سوی برخی فرقه‌ها و گروه‌های نوظهور پرداخته‌اند. باید گفت ملموس بودن تأثیر سریع و وسیع این‌گونه مسائل در جامعه و البته جذابیت و روزآمدی آن سبب شده است دین‌پژوهان بیشتر وقت خود را صرف چنین مباحثی کنند. به نظر می‌رسد هرچند تعمق در موضوعات یادشده بجا و ضروری است، این موضوع سبب شده کمتر به مسائلی توجه شود که در بلندمدت به تفکر و رفتار اشتباه در جامعه تبدیل شده و برای رفع آن نیز به کوشش نظری و عملی بیشتری نیاز است. این در حالی است که با سخن‌گفتن از تمدن نوین اسلامی، باید در همان گام‌های نخست برای حرکت به سوی این مقصود، بازخوانی و تصحیح ریشه‌های همین باورهای درونی جامعه، در دستور کار قرار گیرد.

آنچه عدول از باورهای عامیانه را موجه و لازم می‌کند، اختلافی است که در مبانی این باورها و اصول سبک زندگی اسلامی دیدنی است. باید توجه داشت عوامل گوناگونی در شکل‌گیری نگرش‌ها و رفتارها، از عوامل موقعیتی گرفته تا عوامل زیستی و روانی، مؤثراند (داریاپور، ۱۳۸۶: ۲۸)؛ اما در این بین «ارزش‌ها» امری کلیدی و ممتاز شناخته می‌شوند. ارزش‌ها صورت‌های ذهنی هدایتگر کنش اجتماعی‌اند که بعضی از آنها مطلوب و برخی نامطلوب‌اند (همان: ۳۳). «سبک زندگی اسلامی» به‌عنوان جنبه‌نرم‌افزاری تمدن نوین اسلامی و شرط اساسی تحقق آن، از دو بخش «سبک زندگی» و «اسلام» تشکیل شده است. براساس این نوع سبک زندگی، به «اسلام» از جهت غایی و به‌عنوان هدف مد نظر هر فرد توجه می‌شود (کاویانی، ۱۳۹۳: ۲۱). بنابراین نگرش‌ها و به دنبال آن رفتارهایی که ریشه در دین مبین اسلام نداشته باشند و از سوی منابع اسلامی طرد شوند، در تمدن نوین اسلامی جایی در فرهنگ و سبک زندگی جامعه ندارند.

در مقابل ارزش‌های اسلامی، خاستگاه باورهای عامیانه در دو بخش درونی و بیرونی پیگیری می‌شود: در بخش نخست، برخی روان‌شناسان و جامعه‌شناسان بر این نظرند که منشأ این باورها، اشتباهات است؛ برخی دیگر ناهشیار یا ناخودآگاه را منشأ باورها

می‌پندارند؛ برخی نیز پاسخ‌های شرطی را منشأ آن می‌دانند. به نظر آنان، نرسیدن به تصمیم‌های قاطع از راه‌های معمول، در زمان‌های حساس یا در امور مهم یا به نسبت مهم نیز زمینه‌ای می‌شود تا جامعه برای رسیدن به «قطعیت» به باورهای پناهنده شود (علوی‌نژاد، ۱۳۸۳: ۲۵۵)، اما اینکه این باورها چه ریشه و مبنایی دارد و نخستین بار چه کسی آن را ارج نهاده و عملی ساخته است، برای آنان اهمیتی ندارد؛ ولی دسته دوم معتقدند وجود باور، لازمه زندگی اجتماعی است و اساساً باورها در ایجاد نظام اجتماعی و هم‌زیستی نقش بسزایی دارند. این گروه تأثیر بسزایی برای محیط اجتماعی و تأثیر مستقیم آن در ایجاد و پرورش باورهای عامیانه قایل‌اند. آنان در ادامه همین نگاه ریشه باورهای عامیانه را گاه در تاریخ و فرهنگ داخلی جامعه و گاه در اعتقاداتی که میراث ملل بیگانه به جای گذارده‌اند، جست‌وجو می‌کنند (ر.ک. پاکدامن، ۱۳۷۸: ۷۶-۸۷). با این توضیحات، باوری عامیانه می‌تواند از هر منبع معقول و غیر معقولی گرفته شده باشد و به عبارت دیگر هیچ قاعده‌ای برای دریافت آن وجود نداشته است.

با این توضیح و به دلیل آنکه در تحقیقات متعدد، از جمله تحقیقاتی که در مقدمه به آنها اشاره شد، به اختلاف مبانی عمده باورهای عامیانه و نگرش‌ها و رفتارهای دینی پرداخته‌اند، تنها بر این نکته تأکید می‌شود که بررسی مصداقی ریشه‌های باورهای عامیانه نیز نشان می‌دهد که مبنای بیشتر باورهای عامیانه، خارج از مبانی اسلامی است و شامل قشری‌گری، راززدایی و روندگریزی و مسائلی از این دست می‌شود. بدیهی است این مسائل در بطن و ذات خود به نحوی خودآگاه و ناخودآگاه، صریح یا ضمنی، انکار عقل و شرع را دربردارند. منظور از قشری‌گری، جمود بر ظواهر، یعنی ظاهر امور و صورت حقایق است که متضمن توقف بر پوسته حقیقت و امتناع گذر و گذار از قشر به سوی لب و لباب است، و این خودبه‌خود موجب بدفهمی است (ذوالفقاری، ۱۳۹۴: ۱۹). بنابراین، این باورها با تثبیت در کنش‌های هر فرد و جامعه می‌تواند باعث تخریب شخصیت افراد و در نتیجه عدم آمادگی جامعه برای حرکت به سمت اهداف مد نظر در تمدن نوین اسلامی شود؛ به‌ویژه آنکه آدمی باورهای عامیانه را با میل و رغبت و آگاهی کامل نمی‌پذیرد. در واقع باورهای عامیانه اغلب سنت‌هایی‌اند که از کودکی

در روح و جسم فرد خانه کرده‌اند و بی‌آنکه شخص فلسفه‌شان را بدانند، باید به آنها تن در دهد. می‌توان گفت این اعتقادات اولیه از دنیای ناشناخته‌ای به یک‌یک افراد تحمیل شده است، نه اینکه مربوط به یک فرد در زمانی خاص باشد (همان: ۱۷).

۲. راهکار جای‌گزین برای عدول از باورهای عامیانه

پرسشی که در این مرحله باید بدان پاسخ داد، آن است که آیا با مشخص شدن اینکه مبانی عمده باورهای عامیانه پذیرفته نمی‌شود باید درباره آنها رویکردی حذفی را دنبال کرد؟ ممکن است در وهله نخست این نظر به ذهن رسد که می‌توان همچون بسیاری از باورهای عامیانه که رنگ باخته‌اند و دیگر مصداقی ندارند، به حذف این باورها روی آورد؛ اما یکی از ویژگی‌های باورهای عامیانه که در پاسخ به این پرسش کمک می‌کند و ضرورت نگاه عمیق و دقیق به این مقوله را نشان می‌دهد، ویژگی «زوال‌ناپذیری و از بین نرفتن این باورها» است. تحقیق‌ها و بررسی‌های مردم‌شناسی نشان می‌دهد باورهای عامیانه اغلب از بین نمی‌رود، بلکه با تغییری سطحی و متناسب با نگرش‌های مردم هر منطقه در اقلیم‌های گوناگون رواج می‌یابد (همان: ۱۴). این نظریه افزون بر آنکه وجه نیاز و عامل درونی یادشده را که در بخش خاستگاه باورهای عامیانه به آن اشاره شد قوت می‌بخشد، نشان می‌دهد حذف این باورها نه تنها درست نیست، بلکه امکان ندارد و در نخستین واکنش به مقابله برای حذف این باورها، پرسشی به وجود می‌آید: باید در آن باور یا رفتار چه راه و عملی را در پیش گرفت و به خواسته درونی پاسخ داد؟ بنابراین راهکار مقابله با باورهای عامیانه باید با رویکرد جای‌گزینی دنبال شود.

آگاهی از ویژگی‌های باورهای عامیانه، علاوه بر آنکه به ضروری دانستن و اولویت داشتن اصلاح این باورها کمک می‌کند، زمینه را برای تبیین راهکار مناسب به وجود می‌آورد. از جمله مهم‌ترین این ویژگی‌ها، که به قلمرو موضوعی آن برمی‌گردد، اثرگذاری آنها در همه شئون فردی و اجتماعی است؛ چنان‌که مردم‌شناسان معتقدند در حال حاضر باورهای عامیانه مردم ایران نقش مستقیم و انکارناپذیری در زندگی فردی و تعاملات اجتماعی آنان دارد (همان). این ویژگی باورهای عامیانه به‌طور مصداقی در بخش بعدی

مقاله نشان داده خواهد شد. بنابراین، جای‌گزین معرفی‌شده باید درباره جزئیات شئون زندگی از قبیل گرایش‌ها و رفتارهای فردی و اجتماعی زندگی انسان داشته باشد؛ ضمن آنکه این جای‌گزین در صورتی می‌تواند موفق عمل کند که تناقض نداشته باشد، از جامعیت برخوردار باشد و دارای پشتوانه قابل دفاع در اسلام باشد.

ویژگی دیگر باورهای عامیانه که با بررسی قلمرو مکانی آن به دست می‌آید، «گسترده‌گی، شمول و رواج» این باورهاست. برای آگاهی درباره این موضوع، کافی است به تحقیق صورت‌گرفته با عنوان باورهای عامیانه مردم ایران، که در بخش پیشینه معرفی شد، مراجعه شود. در این کتاب از همه مناطق کشور و باورهای رایج در میان مردم این مناطق نام برده شده است. وجه مشترک این باورها آن است که اهالی آن دیار باورها را در میان خود، امری معمول دانسته و آن را به‌عنوان رسمی تغییرناپذیر و قانونی نانوشته پذیرفته‌اند. بنابراین، جای‌گزین معرفی‌شده، باید مقبولیت و محبوبیت درخور توجهی برای مردم در مناطق گوناگون داشته باشد تا نه تنها از هرگونه مانع‌تراشی و بهانه‌گیری جلوگیری کند، بلکه با استقبال مردم نیز همراه باشد. ویژگی دیگر این باورها آن است که اغلب قدمت و پیشینه زیادی دارند و از این جهت با روح و زندگی مردم پیوند خورده‌اند؛ که برای آگاهی از مصادیق این موضوع می‌توان به تاریخ این باورها در کتاب‌هایی که در پیشینه تحقیق معرفی شد مراجعه کرد. با توجه به این موضوع باید جای‌گزینی برای باورهای عامیانه معرفی شود که زمینه توجه به آنها در سده‌های گذشته در جامعه وجود داشته باشد و مردم با آن از جهت تعلق ذهنی ارتباط برقرار کنند. همچنین باید به این نکته توجه داشت برخی باورهای عامیانه در آغاز پیدایش خود، بیشتر جنبه آیینی و مذهبی داشته‌اند و به تدریج و در طول تاریخ با تکامل مذاهب بشری، ریشه‌های دینی باورها به فراموشی سپرده شده، اما از رواج آنها میان ملت‌ها کاسته نشده است (صرفی، ۱۳۸۳: ۱۰۳). بنابراین جای‌گزین معرفی‌شده باید با نظارت بر پیشینه باورهای موجود در جایی که این باورها درست و در راستای سخنان اسلام است، با این اقدام هم‌نظر باشد.

باتوجه به این ویژگی‌ها، پیشنهاد نگارنده، جای‌گزینی «سبک و سیره زندگانی اهل بیت (علیهم‌السلام)» برای عدول از این باورهاست. بررسی‌ها حاکی از آن است که سیره

ضرورت و راهکار عدول از باورهای عامیانه در مسیر پایه‌ریزی تمدن نوین... / روح الله توحیدی نیا ۹۷

اهل بیت علیهم‌السلام^۱ به دلیل برخورداری از برخی ویژگی‌ها چون بهره‌مندی از پشتوانه معرفتی جامع، قابلیت چشمگیر الگوگیری از آن و تمایل و دل‌بستگی ریشه‌دار مؤمنان به اهل بیت علیهم‌السلام و به دنبال آن پذیرش حداکثری سبک زندگی از سوی آنان، می‌تواند به رفع این معضل کمک کند. بررسی‌ها حاکی از آن است که در اندیشه رهبر معظم انقلاب علیه‌السلام نیز بررسی گفتار و رفتار معصومان علیهم‌السلام برای زمینه‌سازی و تحقق تمدن نوین اسلامی بسیار اهمیت دارد؛ از این رو، تأکید شده است که امت اسلامی می‌تواند در همه اموری که بنای تمدن اسلامی به آن نیاز دارد، به سیره ائمه علیهم‌السلام مراجعه کند (بیانات رهبر معظم انقلاب علیه‌السلام، ۱۳۹۰/۳/۲۵). با این حال پرسشی که پیش از هر چیز تحقق چنین جای‌گزینی را نشانه می‌گیرد آن است که آیا در عمل نیز چنین اقدامی ممکن است. پاسخ این پرسش، با مقایسه مصادیق باورهای عامیانه و سیره اهل بیت علیهم‌السلام تا اندازه زیادی روشن خواهد شد.

۳. مقایسه مصادیق باورهای عامیانه و سیره اهل بیت علیهم‌السلام

مقایسه باورهای عامیانه و سبک زندگی اهل بیت علیهم‌السلام در بیانی ساده و روان در دو سطح زندگی فردی و اجتماعی ارائه می‌شود؛ چنان‌که باورها را به دو گروه می‌توان تقسیم کرد: باورهای فردی که زیان‌های رفتاری آن به‌طور مستقیم به خود فرد برمی‌گردد و برخاسته از عقاید فردی است و رواج اجتماعی ندارد؛ باورهایی که جنبه اجتماعی دارند؛ یعنی افکار مرسوم و احساسات غیرمنطقی که گروه زیادی در جامعه به آنها اعتقاد دارند و پایبندند (شعربافیان، ۱۳۸۴: ۱۵).

---

۱. مفهوم «سیره» بیش از هر چیز دلالت بر حالت و چگونگی رفتار (ابن‌منظور، ۱۴۰۷ ق، ذیل ماده سیر و سنن)، و «سیره معصومان علیهم‌السلام» دلالت بر مجموعه‌ای از قواعد کلی و مستمر زندگانی معصومان علیهم‌السلام دارد، که شهید مطهری از آن به عنوان «منطق عملی» یاد می‌کند (مطهری، ۱۳۶۸: ۱۵-۱۹). گفتنی است مورخان در حوزه تاریخ زندگانی معصومان علیهم‌السلام، کمتر به روش و شیوه مستمر عملی ائمه علیهم‌السلام توجه کرده‌اند و ازین رو منابع سیره معصومان علیهم‌السلام، تنها ارائه‌دهنده توصیف و شرح رفتار آنان است (جعفریان، ۱۳۷۶: ۵۱). بنابراین، می‌توان برای «سیره معصومان علیهم‌السلام» دو معنای مصطلح و رایج در نظر گرفت: معنای نخست، روش مستمر عملی آنان است و معنای دیگر که در بین مورخان رواج دارد، شرح رفتار معصوم است. در نوشته حاضر مقصود تعریف نخست بوده و دستیابی به آن بسته به واکاوی و ارزیابی منابع توسط سیره‌پژوه است.

۳-۱. باورها و رفتارهای فردی

در این بخش به سه پرسش مهم پرداخته می‌شود که هر شخص در زندگی فردی‌اش با آن درگیر است و پاسخ به آن، سبکی از زندگی را پدید می‌آورد:

۱. چه عواملی سبب ایجاد رنج و مشکل در زندگی، و سالم ماندن از خطرهای احتمالی می‌شود؟

در باورهای عامیانه پخش کردن آجیل مشکل‌گشا؛ قفل زدن یا زنجیر بستن به ضریح امامزادگان؛ انداختن عریضه در چاه امام زمان؛ روشن کردن شمع در مساجد؛ آب پاشیدن پشت سر مسافر یا رد شدن از روی آتش سبب می‌شود افراد از خطرهای احتمالی مصون بمانند. در مقابل، سیره معصومان علیهم‌السلام انس بیشتر با قرآن کریم (نهج البلاغه، ۱۳۸۶: خطبه ۱۸۹)؛ دعا کردن به ویژه پس از نمازهای مستحبی، در مسجد و اماکنی چون حرم امام حسین علیه‌السلام، همچنین قبل از صبح، پس از طلوع فجر یا در روز عرفه، شب قدر و... (کلینی، ۱۳۶۲، ج ۳: ۳۰۸)؛ توسل به اهل بیت علیهم‌السلام؛ زیاد گفتن ذکر «لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ» (صدوق، ۱۳۸۲: ۶۴)؛ خواندن نماز شب؛ روزه گرفتن (مجلسی، ۱۳۶۳، ج ۷۶: ۲۲۱) را برای حل مشکلات و دور ماندن از خطرها توصیه می‌کنند.

۲. چه عواملی موجب برکت در زندگی یا ورود ناخوشی‌ها در زندگی روزمره می‌شود؟

مطابق برخی باورهای عامیانه، اگر دست کسی شبانه به لیوان بخورد و آب روی زمین بریزد یا اگر روغن روی زمین واژگون شود، برکت به زندگی روی خواهد آورد. همچنین هر شخص می‌تواند با بستن تکه‌ای نان به کمر خود، یا آب‌پاشی بیرون منزل یا بازکردن در خانه پیش از طلوع آفتاب، باعث پربرکت شدن و شادابی زندگی شود. مطابق برخی باورها نیز کارکردن روز سیزدهم ماه یا دیدن گربه در صبح، سبب نحس شدن زندگی می‌شود. اما اهل بیت علیهم‌السلام عوامل دیگری را سبب پربرکت شدن زندگی و شادابی و نشاط زندگی می‌دانند؛ مانند: رعایت تقوای الهی، و توکل بر خداوند در هر کار (محمدی‌ری‌شهری، ۱۳۹۳، ج ۱: ح ۱۷۰۰)؛ نیکو برخورد کردن با اهل خانه؛ هدیه دادن به دیگران (صدوق، ۱۳۷۳، ج ۲: ۲۹)؛ اطعام دادن به برادران دینی (مجلسی، ۱۳۶۳، ج ۷۲: ۴۵۶)؛ امانت‌داری (صدوق،

ضرورت و راهکار عدول از باورهای عامیانه در مسیر پایه‌ریزی تمدن نوین... / روح الله توحیدی نیا ۹۹

۱۳۷۳، ج ۲: ۲۹)؛ بر زبان آوردن نام خداوند در ابتدای هر کار (همان: ۲۶۹). همچنین ائمه علیهم‌السلام گناه را تنها سبب نحس شدن روز می‌دانند و نحس دانستن هیچ‌یک از روزهای خداوند در سیره آنان دیده نمی‌شود (مجلسی، ۱۳۶۳، ج ۵۶: ۲).

۳. چه عواملی سبب نزول بلا و درمقابل عاقبت‌بخیری می‌شود؟

مطابق برخی باورهای عامیانه رایج عوعو کردن سگ در شب مهتابی، مهمان به خانه آمدن در شب چهارشنبه، شمردن دندان‌ها برای کسی که برادر دارد، شکارکردن لک‌لک و هدهد و رد شدن از وسط گله و ندادن کفاره برای آن، موجب نزول بلاست. از سوی دیگر از دنیا رفتن با نیش مار، کشتن زنبور کوهی، بودن لبخند روی لب‌های مرده، هم‌زمان شدن نخستین لقمه غذا با اذان و گذاشتن کلید در دست مرده سبب عاقبت‌به‌خیری هر فرد است. درمقابل در سیره اهل بیت علیهم‌السلام ظلم به مردم، ترک کارهای نیک، ترک احسان و انفاق به نیازمندان، ترک امر به معروف و نهی از منکر، تظاهر به خوبی و ریاکاری و ظاهرشدن زنا و ربا در جامعه موجب نزول بلا (حر عاملی، ۱۴۱۶ق، ج ۱۶: ۲۸۲ و ۲۸۳)، و کمک کردن به نیازمندان، خوش‌رویی و صداقت در برابر دیگران و خوش‌رفتاری با اهل خانه و دوستان را موجب عاقبت‌به‌خیری فرد است (صدوق، بی‌تا، ج ۲: ۷۵؛ نوری، ۱۴۰۸ق، ج ۱۲: ۱۴۲).

۳-۲. باورها و رفتارهای اجتماعی

در این بخش نیز به چهار موضوع که در رفتارهای انسان در تعاملات اجتماعی تأثیر دارد اشاره می‌شود:

پس از تولد نوزاد: مطابق باورهای عامیانه تا یک ماه نباید کسی نوزاد و مادرش را ببیند. همچنین گذاشتن فانوس روشن و پیاز دونیم‌شده بالای سر نوزاد، تیغ زدن پیشانی و دو گونه نوزاد و شیرینی دادن به کسانی که برای دیدن نوزاد آمده‌اند، از دیگر آداب ضروری در این دوره دانسته شده است. معصومان علیهم‌السلام اما اذان و اقامه گفتن در گوش نوزاد (اربلی، ۱۳۸۱، ج ۲: ۱۴۸)، برداشتن کام نوزاد با تربت یا خرما (حر عاملی، ۱۴۱۶ق، ج ۱۵: ۱۳۷)، تبریک گفتن به پدر و مادر نوزاد (ابن ابی‌الحدید، ۱۳۷۸، ج ۷: ۱۴۸)، دعا کردن برای سلامتی و رشد نوزاد (کلینی، ۱۳۶۲، ج ۶: ۱۷) و عقیقه دادن برای نوزاد (همان: ۲۴) را توصیه می‌کنند؛

مراسم خواستگاری: مطابق باورهای عامیانه بهتر است خواستگاری در برخی روزها چون روز سه‌شنبه نباشد. لازم است پس از رفتن به خواستگاری کفش‌ها را روی هم گذارند و زنانی را که شوهرشان از دنیا رفته است به همراه نبرند. در برخی موارد نیز لازم است برخی فامیل پنهان شوند یا در جمع سخن نگویند. اما در سیره معصومان علیهم‌السلام بر آشکارنکردن مراسم خواستگاری برای همگان (همان، ج ۲: ۴۸۲)، ساده و بی‌تکلف برگزار شدن مراسم، نماز خواندن، دعا و طلب خیر کردن پیش از مراسم خواستگاری و ارزیابی اخلاق خانواده طرف مقابل در مراسم تأکید می‌شود (حرعاملی، ۱۴۱۶ق، ج ۱۴: ۲۸)؛

عیادت از مریض: باورهای عامیانه در این‌گونه موارد همراه بردن دعانویسان، نوشتن دعا روی تخم مرغ و گذاشتن آن زیر بغل بیمار، انداختن دعا یا آیه‌الکرسی نوشته شده روی عقیق در آب و خوراندن آن آب به بیمار، شرط کردن گدایی کردن از خانه بیمار در صورت شفای مریض و گذاشتن بیمار از روی آتش بام را سبب سلامتی بیمار دانسته‌اند. اما در سیره اهل بیت علیهم‌السلام دستورهای دیگری آمده است: توصیه به مراجعه به پزشک باتجربه و مصرف داروهای مورد نظر پزشک (مجلسی، ۱۳۶۳، ج ۵۹: ۶۶)؛ خواندن سوره حمد و شافی دانستن خدای متعال (همان: ۷۳)؛ دعا کردن برای شفای بیمار؛ عیادت دسته‌جمعی اهل ایمان از او (کلینی، ۱۳۶۲، ج ۳: ۱۲۰)؛

مراسم عزاداری: باورهای عامیانه رعایت آدابی چون نیاوردن گردوغبار عزاداری به منزل، بازگشتن از مراسم عزاداری از راهی دیگر، سه بار برداشتن و گذاشتن چادر برای زنان، شستن صورت پس از عزاداری و نرفتن تازه‌نامزد شده‌ها به مراسم عزا را توصیه کرده‌اند. اما در سیره معصومان علیهم‌السلام بر تسلی دادن و تسلیت گفتن به خانواده عزادار در هر شرایطی (حرعاملی، ۱۴۱۶ق، ج ۳: ۲۱۶)، آسان کردن زندگی برای خانواده داغ‌دار و بردن غذا و وسایل زندگی برای راحت شدن معیشت آنان در هنگام عزاداری (همان: ۲۳۷) و حضور و همراهی با خانواده متوفا در جلسات دفن و عزاداری اموات توصیه شده است (همان، ۲۱۸).

۴. الزامات جای‌گزینی سبک زندگی ائمه علیهم‌السلام به جای باورهای عامیانه

مقصود از الزامات در این بخش، باید‌ها و نباید‌های نظری برای طرح‌ریزی این راهکار

ضرورت و راهکار عدول از باورهای عامیانه در مسیر پایه‌ریزی تمدن نوین... / روح الله توحیدی نیا ۱۰۱

جای‌گزین است. البته، به نظر می‌رسد به تحقیق بیشتری نیاز است؛ با این حال به سه شرط الزامی اشاره می‌شود:

۴-۱. تعامل جامعه‌شناسان فرهنگی و سیره‌پژوهان

کارشناسان فرهنگی معتقدند همان‌گونه که فرهنگ وجودی است که ساخته‌های ذهنی و عینی بشر را شامل می‌شود و روش‌های فکر و عمل گروه‌های انسانی را برنامه‌ریزی و مشخص می‌کند (دارپاپور، ۱۳۸۶: ۱۸)، امری پویاست و همواره در طول تاریخ ناگزیر از تحول بوده است. مکانیسم این تحول فرهنگی در جامعه، موضوعی است که جامعه‌شناسان فرهنگی درباره آن مطالعه کرده‌اند. باید گفت با آنکه ورود متفکران و محققان و به‌ویژه سیره‌پژوهان برای تغییر باورهای عامیانه سست و بی‌پایه، امری ممکن و حیاتی است، آنان باید برای آگاهی از وضعیت کمی و کیفی باورهای عامیانه در مناطق گوناگون و شناسایی اولویت‌های اقدام و اجرا و شیوه‌ها و ظرفیت‌های تبلیغی و ترویجی، با جامعه‌شناسان فرهنگی همکاری کنند.

۴-۲. تبیین سودمندی جای‌گزین کردن سیره اهل بیت علیهم‌السلام به جای باورهای عامیانه

شرط دیگری که می‌توان برای اثرگذاری ترویج سیره ائمه علیهم‌السلام نام برد، تأکید بر فواید مادی و معنوی و کارآمدی آن است. مردم‌شناسان معتقدند فلسفه شکل‌گیری باورهای عامیانه، نیازهای اولیه و انسانی زندگی است. از این رو، مناسبتی نزدیک با حوایج انسانی دارند. برای نمونه آدمی برای دستیابی به آسایش و مصون ماندن از حوادث طبیعی و غیرطبیعی، به طلسم و ورد روی آورده و به‌طور ناخودآگاه به باورهای پیشینیان ایمان یافته است. در همین راستا نیز بدون آنکه دلیل این ایمان دانسته شود، برای دفع نیروهای اهریمنی به تخته می‌زند، افرادی را خوش‌قدم و عده‌ای را بدقدم می‌خواند یا به تفال اقدام می‌کند (صرفی، ۱۳۸۳: ۱۰۶). حال اگر سیره‌پژوهان با عنایت به نیازهایی که موجب پدید آمدن این باورها شده است، سیره ائمه علیهم‌السلام را به شکلی کارآمد ارائه دهند و در مرحله دیگر به تحلیل سود و زیان عمل به باورها و سیره در کنار یکدیگر بپردازند، بدیهی است هریک از شیعیان، پیروی از سیره اهل بیت علیهم‌السلام را ترجیح خواهد داد، زیرا سیره آنان از پشتوانه معرفتی جامعی برخوردار است و شخصیت معنوی و

اخلاق محور اهل بیت علیهم‌السلام در کنار شخصیت عقلانی و علم محور آنان، منبعی متعالی برای تحقق زندگی مد نظر خداوند تلقی شود (توحیدی‌نیا، ۱۳۹۶: ۵۰).

۳-۴. عدم مواجهه کلی با همه باورهای عامیانه

در کنار شروط یادشده توجه به این نکته ضروری است که در این جای‌گزینی، نباید با همه باورهای عامیانه برخوردی یک‌سان شود. در ادامه به برخی صورت‌های موجود و حساس اشاره می‌شود:

الف) مذمت پیروی کورکورانه از باورهای بی‌اساس: در دین اسلام تعقل مبنای ایمان قرار گرفته است؛ و در همین راستا همواره بر عقلانیت قرآن کریم به‌طور مستقیم به نفی و مذمت پیروی کورکورانه از آداب و سنت‌های پیشینیان پرداخته و بدین ترتیب اصل را بر رد باورهای عامیانه بی‌ریشه و اساس دانسته است. خداوند متعال در آیه ۲۱ سوره لقمان این عمل را از جمله اقدامات مشرکان دانسته و آنان را مستحق عذاب الهی خوانده است. براساس شواهد موجود (کلینی، ۱۳۶۲، ج ۱: ۸-۱۸)، ائمه علیهم‌السلام بیشترین توجه را به عقل و خرد انسان کرده‌اند؛ چنان‌که ویژگی عقلانیت را از صفات مورد نیاز برای امام مسلمین نیز دانسته‌اند (واسطی، ۱۴۱۸ق: ۵۵۶). بررسی‌ها نشان می‌دهد، شخصیت عقلانی آنان همواره سبب احیای گرایش و تفکر عقلی در میان پیروان آنان بوده است (مطهری، ۱۳۷۰: ۲۴۷). از این رو، پیروی از معصومان علیهم‌السلام می‌تواند ضامن تحولی خردورزانه باشد.^۱ این توضیحات گویای این است که علاوه بر مذموم بودن پیروی کورکورانه از سنت‌های پیشین، ائمه علیهم‌السلام مقابله با این‌گونه باورها را از وظایف خود می‌دانستند. برای نمونه می‌توان به برخورد امام علی علیه‌السلام با باور عامیانه با عنوان «قمر در عقرب» (نهج البلاغه، ۱۳۸۶: ۱۷۹) یا واکنش منفی پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم درباره باور عموم مردم نسبت به درخشیدن ستارگان دنباله‌دار (ابن اثیر، ۱۳۸۵: ج ۲، ۴۰۴) اشاره کرد؛

ب) حفظ باورهای ریشه‌دار در دین و جهت دادن به آنها: در این بین برخی باورهای عامیانه در باورهای مذهبی و سنت‌های اسلامی ریشه دارند. برای نمونه از جمله باورهای عامیانه

۱. برای نمونه درباره نقش عقلانیت و معنویت در سیره ائمه علیهم‌السلام، ر. ک. جاودان، ۱۳۷۶: ۴۰-۵۶.

ضرورت و راهکار عدول از باورهای عامیانه در مسیر پایه‌ریزی تمدن نوین... / روح الله توحیدی نیا ۱۰۳

آن است که نباید در شب ایستاده آب نوشید (ذوالفقاری، ۱۳۹۴: ۳۵). بررسی روایات نیز نشان می‌دهد این موضوع از سیره اهل بیت علیهم‌السلام نشئت گرفته است؛ چنان‌که از امام صادق علیه‌السلام نقل شده که آب نوشیدن به حالت ایستاده در شب، سبب بیماری است و خود ایشان نیز شب‌ها ایستاده آب میل نمی‌کردند (کلینی، ۱۳۶۲، ج ۶: ۳۸۳؛ صدوق، بی‌تا، ج ۳: ۳۵۳). همچنین آمده است هنگام اذان و نماز نباید به کار دیگری پرداخت؛ چون موجب کم شدن روزی می‌شود (ذوالفقاری، ۱۳۹۴: ۲۲۳)؛ چنان‌که در روایت پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم آمده است سبک‌شمردن نماز، کم شدن روزی و رفتن برکت از مال را به دنبال دارد (نوری، ۱۴۰۸ق، ج ۳: ۲۳). در چنین اموری ضروری است نسبت به تبدیل شدن سیره اهل بیت علیهم‌السلام به باور و رفتاری عمومی همت کرد؛ اما تأکید بر ریشه داشتن این کار در سیره معصومان علیهم‌السلام، موجب می‌شود علاوه بر اعلام برائت از هرگونه باورهای نهادینه‌شده در بین مردم، این عمل با ثواب و اجر الهی همراه شود؛

پ) تصحیح برداشت‌های نادرست و تأکید بر مبانی درست باورهای عامیانه:
برخی باورها نیز هرچند به اشتباه از سنت‌های مذهبی بهره گرفته‌اند، حاوی فرهنگی اسلامی‌اند. برای نمونه مطابق یکی از باورهای عامیانه، «آب را نباید آلوده کرد؛ چون مهر فاطمه زهرا علیها‌السلام است، باید آن را تمیز نگه داشت و نباید از کسی دریغ کرد» (ذوالفقاری، ۱۳۹۴: ۳۶). در حدیثی از امام باقر علیه‌السلام نقل شده است: «مهریه حضرت زهرا علیها‌السلام در آسمان یک‌پنجم دنیا و ثلث بهشت و چهار رود از رودهای دنیا، یعنی فرات، نیل، نهروان و بلخ مقرر شده و در زمین هم مهرالسنه یعنی پانصد درهم بوده است» (مجلسی، ۱۳۶۳، ج ۴۳: ۱۱۳). بر فرض صحت این روایات، معنای «آب مهریه زهراست»، عبارت است از آب رودهایی که خداوند متعال آنها را به‌عنوان مهریه برای ایشان قرار داده است. با این حال، تمیز نگه داشتن آب و دریغ نکردن آن از دیگران، که امری درست و پسندیده است، جز نوعی ارتباط عاطفی، دلیل دیگری ندارد؛ و می‌توان با حفظ این باور عمومی، آن را بر مبنای شواهد دیگر از سیره اهل بیت علیهم‌السلام ترویج کرد؛ چنان‌که در جنگ صفین، دشمنان آب را بر امام علی علیه‌السلام، بستند؛ اما پس از آنکه آن محدوده تحت تصرف یاران حضرت قرار گرفت، ایشان توصیه کرد آب از دشمنان نیز دریغ نشود (طبری، بی‌تا، ج ۴: ۵۷۲).

نتیجه‌گیری

مهم‌ترین نتایج پژوهش به‌طور واضح در نمودار ذیل ارائه شده است.

مراحل اثبات فرضیه	ویژگی‌های موجود در باورهای عامیانه	ویژگی‌های لازم در جای‌گزینی
۱- جایگاه باورهای عامیانه در تمدن نوین	نقش تعیینی به دلیل تقابل با مبانی تمدن نوین	برحورداری بر عقلانیت و معنویت
۲- گزینش رویکرد مقابله با باورهای عامیانه	زوال‌ناپذیری ولی تعبیرپذیری	امکان جای‌گزینی به‌جای باورها
۳- شناسایی قلمرو قلمرو مدرنیته	مؤثر در حرکات زده‌گی فردی و اجتماعی	دارای نظریه‌ها و مدل‌های مشخص
بلورها جهت انتخبات جای‌گزینی	دارای قدمت و پیشینه در حوزه ترجمه	دارای زمینه و علاقه به جای‌گزینی گز
مناسبت و کارآمدی قلمرو مکانی	گسترده‌گی و شمول در همه مناطق	دارای گسترده‌گی مقبولیت و محبوبیت
۴- الزامات نظری جهت گزینش جای‌گزینی	برحورداری برخی باورها از پشتوانه مقبول	امکان ایجاد هماهنگی با این گزینش باورها

وحدود این قابلیت‌ها در سبک و سیره زندگی اهل بیت

۱. مطالعه مبانی جای‌گزینی یا حکماری جامعه‌شناسان فرهنگی و سیره‌پژوهان
۲. تبیین نطن‌های حمل به باورهای عامیانه و تولید الگوریتم از سیره اهل بیت
۳. حفظ باورهای دارای پشتوانه و احیای پشتوانه آن با تأکید بر سیره اهل بیت

۵- الزامات اخلاقی طرح جای‌گزینی

کتابنامه

قرآن کریم.

نهج البلاغه (۱۳۸۶). ترجمه محمود عابدی، تهران، بنیاد نهج البلاغه.

ابن ابی‌الحدید، عبدالحمید (۱۳۷۸). شرح نهج البلاغه، تحقیق محمد ابوالفضل ابراهیم، بیروت، دار احیاء الکتب العربیه.

ابن اثیر، عزالدین علی (۱۳۸۵). الکامل فی التاریخ، بیروت، دار صادر.

ابن بابویه قمی (شیخ صدوق) محمدبن علی (۱۳۷۳). عیون اخبار الرضا، تهران، انتشارات شیخ صدوق.

_____ (۱۳۸۲). ثواب الاعمال، قم، نسیم کوثر.

_____ (بی‌تا). من لایحضره الفقیه، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه.

ابن منظور، محمدبن مکرم (۱۴۰۷ق). لسان العرب، بیروت، دارصادر.

ادگار، اندرو (۱۳۸۷). مفاهیم بنیادی نظریه فرهنگی، ترجمه محمد نبوی و مهران مهاجر، تهران، آگه.

ضرورت و راهکار عدول از باورهای عامیانه در مسیر پایه‌ریزی تمدن نوین... / روح الله توحیدی نیا ۱۰۵

اربلی، علی بن عیسی (۱۳۸۱). کشف الغمه، تبریز، مکتبه بنی‌هاشمی.

بیانات رهبر معظم انقلاب، ۱۳۹۴/۱۰/۸، در دیدار با مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی.

_____، ۱۳۹۲/۶/۱۴، در دیدار با رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری.

_____، ۱۳۹۱/۷/۲۳، در دیدار با جوانان استان خراسان شمالی.

_____، ۱۳۹۰/۳/۲۵، در دیدار با جمعی از شاعران آیینی.

پاکدامن، محمدحسن (۱۳۷۸). جامعه در قبال خرافات، گناباد، مردیز.

جاودان، محمد (۱۳۸۶). «نقش معنویت و عقلانیت رسول خداوند در پیشبرد اسلام»، میثاق امین، س ۲، ش ۳، ص ۳۹-۵۶.

جعفریان، رسول (۱۳۷۶). منابع تاریخ اسلام، قم، انصاریان.

حر عاملی، محمدبن حسن (۱۴۱۶ق). وسائل الشیعه، قم، ایرانسال.

حیدریپور، محمد (۱۳۹۲). جامعه‌شناسی فرهنگی، تهران، جامعه‌شناسان.

داریاپور، زهرا (۱۳۸۶). پژوهشنامه فرهنگ عمومی، تهران، پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات.

ذوالفقاری، حسن (۱۳۹۴). باورهای عامیانه مردم ایران، تهران، چشمه.

زارع، محبوبه (۱۳۹۳). عقل‌های پاره‌وقت، تهران، کانون اندیشه جوان.

شعربافیان، حمیدرضا (۱۳۸۴). باورهای عامیانه در ایران به گزارش سیاحان غربی، تهران، محقق.

صرفی، محمدرضا (۱۳۸۳). «بازتاب باورهای خرافی در مثنوی»، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید باهنر، ش ۵۱، ص ۱۰۳-۱۲۸.

طبری، محمد بن جریر (بی‌تا). تاریخ الأمم و الملوك، تحقیق محمد ابوالفضل ابراهیم، بیروت، روائح التراث العربی.

علوی‌نژاد، حیدر (۱۳۸۳). «قرآن و خرافه‌باوری»، پژوهش‌های قرآنی، س ۱۰ ش ۳۷، ص ۴۸-۲۷۱.

فردرو، محسن (۱۳۸۱). دولت، مردم و هم‌گرایی، تهران، نشر آن.

فکوهی، ناصر (۱۳۹۱). فرهنگ و زندگی روزمره، تهران، فرهنگ جاوید.

کاویانی، محمد (۱۳۹۳). «روش‌شناسی استخراج سبک زندگی اسلامی از سیره اهل بیت (ع)»، سیاست متعالیه، س ۲، ش ۶، ص ۳۱-۴۶.

- کلینی، محمدبن یعقوب (۱۳۶۲). کافی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.
- مجلسی، محمدباقر (۱۳۶۳). بحار الانوار، تهران، ایرانسال.
- محمدی ری‌شهری، محمد (۱۳۹۳). میزان الحکمه، قم، دار الحدیث.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۰). اسلام و مقتضیات زمان، تهران، صدرا.
- _____ (۱۳۶۸). سیری در سیره نبوی، تهران، صدرا.
- مهدوی کنی، محمدسعید (۱۳۸۷). دین و سبک زندگی، تهران، دانشگاه امام صادق.
- نوری، حسین‌بن محمدتقی (۱۴۰۸ق). مستدرک الوسائل، قم، مؤسسه آل‌البتیة لإحياء التراث.
- واسطی، علی‌بن محمد (۱۴۱۸ق). عیون الحکم و المواعظ، قم، دار الحدیث.
- هدایت، صادق (۱۳۷۹). فرهنگ عامیانه مردم ایران، تهران، چشمه.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی